

КРУГЛИЙ СТІЛ «ЄВРЕЙСТВО НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ»

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-66>

Берсенев П. О.

ORCID: 0009-0008-3967-8229

незалежний дослідник

м. Київ, Україна

ОГЛЯД СУЧАСНОГО СТАНУ МАТЕРІАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ЄВРЕЙСЬКОЇ СПАДЩИНИ ТА ЇХНІХ ЛОКАЦІЙ У ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ: ЗБЕРЕЖЕНІ ТА ЗНИЩЕНІ СИНАГОГИ Й КЛАДОВИЩА ПІВНОЧІ КИЇВСЬКОГО ПОЛІССЯ

Ключові слова: некрополістика, юдаїка, Чорнобиль, Полісся, мацева, синагога.

На території сучасної Зони відчуження, утвореної після аварії на Чорнобильській АЕС та евакуації населення з радіоактивно забруднених територій, збереглася певна кількість об'єктів матеріальної культури, що свідчать про багатовікову присутність єврейських громад у північному регіоні Київського Полісся.

Метою дослідження є виявлення стану збереження об'єктів єврейської культурної спадщини в зоні Чорнобильської аварії на основі польової документації 2021–2025 рр., архівних джерел та локальних історичних описів.

У XVIII – на початку XIX ст. два містечка на території сучасної Зони відчуження виконували функції кагальних центрів – Чорнобиль та Хабне (нині Поліське). У середині XIX ст. на півночі Радомисльського повіту було також засновано кілька єврейських землеробських колоній. Хоча більшість із них проіснували недовго, колонії Бобер, Рудня-Бобрик, Варовичі та Лельов зуміли адаптуватися до малородючих умов Полісся та зберігалися тривалий час.

У місті Чорнобилі упродовж сталого існування єврейської громади (від 1648-го до 1986 р.) діяло до десяти культових споруд. Зокрема, збереглися: Велика синагога хасидів (1894), синагога Шльоми-Бенціона Тверського (1904) та перебудована будівля кагалу, найстаріші елементи якої датуються 1820-ми роками. До 1897 року громада нараховувала 5526 осіб, а офіційно зареєстрованих молитовних будинків було вісім [1, с. 24].

Важливою пам'яткою є локація старого кладовища (1770–1880-ті рр.), демонтованого в 1937 році. У 1990 р. за зверненням американських хасидів на місці старого цвинтаря були споруджені два символічні огелі: один на честь Менахема-Нахума бен Цві-Герш Тверського (1730–1797), інший – для рабі Аарона бен Мордехая (1787–1871) та його синів.

Нове кладовище, засноване 1884 р., використовувалося до евакуації міста. Там розташована братська могила жертв Шоа та єврейських погромів 1919 року. Цвинтар зазнав руйнувань у роки нацистської окупації. Збереглася також типова єврейська житлова забудова кінця XIX – початку XX ст.

У Хабному (Поліському) в період з XVIII до XX ст. діяло чотири культові єврейські споруди, з яких до сьогодні частково збереглася лише одна. Старе кладовище (засноване в 1720-х роках [2, с. 32]) було повністю знищене в роки нацистської окупації, а його мацеви використано як будівельний матеріал місцевими мешканцями [3, с. 3]. До нашого часу дійшли лише поодинокі гранітні мацеви 1880-х років. Натомість нове кладовище (1897) зберегло значну кількість поховань 1930–1960-х років, а також могилу жертв Шоа на західній околиці містечка.

Синагоги та кладовища колоній Бобер і Рудня-Бобрик [4, с. 231; 5, с. 140] не збереглися, що пов'язано з використанням недовговічної деревини як у культовому будівництві, так і для традиційних поліських дерев'яних мацевот.

Особливу цінність має локалізація єврейського кладовища XVII ст. в селі Луб'янка [2, с. 35; 6, с. 131]. Після подій Хмельниччини єврейська громада залишила цей населений пункт, і у XVIII ст. її чисельність не перевищувала 2–3 родин-орендарів [7, с. 303, 392, 711].

Отже, запропоноване дослідження є системним оглядом єврейських кладовищ, синагог та інших локусів пам'яті в північному Поліссі в межах Зони відчуження. Його новизна полягає в поєднанні польової документації з архівними та наративними джерелами, що дає змогу не лише фіксувати збережені чи знищені об'єкти, а й реконструювати їхнє історичне функціонування та значення для локальних громад. У радянський період об'єкти юдейського культурного спадку залишалися поза увагою через ідеологічні обмеження, а після 1986 року – через обмежений доступ та режимність території. Додатковим чинником ускладнення досліджень стали бойові дії та тимчасова окупація регіону російськими військами в лютому – березні 2022 року, що спричинило часткову втрату доступу до об'єктів та нові ризики для їхньої збереженості.

Література:

1. ДАКО. Ф. 1. Оп. 331. Спр. 119.
2. Тан-Богораз В. Г. Єврейське містечко в революції. Ленінград, 1926. 219 с.
3. ДАКО. Ф. 209. Оп. 1. Спр. 14 – “Накази Хабенської районної управи по житловим питанням”.
4. Мозговий В. Г. Нарис Київської губернії. Москва. 1881.
5. Список населених місць Київської губернії. Київ : Губернський статистичний комітет, 1900.
6. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. 1864. 763 с.
7. Архив Юго-Западной России, часть 5, т. 2. 1890. 1045 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-67>

Гурдуз А. І.

ORCID: 0000-0001-8474-3773

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри української мови, літератури та методики навчання
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

ІСТОРИЧНА ДРАМА ЄВРЕЙСЬКОГО НАРОДУ У СТРАТЕГІЯХ ФЕНТЕЗІЙНОЇ МІФОТВОРЧОСТІ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: міфологема, метафора, єврейство, фентезі, масова свідомість.

Актуалізація теми історичної трагедії єврейського народу у фентезійному романі першої чверті ХХІ ст. триває в руслі посиленого інтересу до рецепції метажанром знакових історичних подій людства, зокрема до початку ХХ ст. З огляду на впливовість фентезійного естетизму передовсім на молоду аудиторію і формування в неї (імагологічних) імперативів, відповідних характеру інтерпретації зазначених глобальних подій, малодосліджена (аспектно – дослідження Дж. Александера, О. Рафальського, Ф. Накві та ін.) проблема функціонування в культурі новітніх міфологем на основі історичного травматичного досвіду видається актуальною. Провідні позиції в окресленому художньому контексті посідає тематика історичних переслідувань єврейства (з біблійних часів), а її міфологізовані елементи дістають у масовій